

messze a kegytemplomtól. A helyszín egy mélyedés, amit fel kellett volna tölteni, de ez a háborús körülmények, a sietség miatt elmaradt, Változtak az épület arányai is, azokban az időkben gerendavashoz enm tudtak hozzájutni, kisebb fesztávokkal kellett dolgozniuk. Úgy tudom, az induláskor hárman tanítottak ott, Magyar Ferenc volt az igazgató (utóbb az *Új Ember* főszerkesztője), aztán Szervátiusz Jenő bácsi (Tibor itt tanulta a betűvetést), valamint az az ember, akivel én beszéltem, ennek a tanítónak a fia, Ferencz S. István, az *Igaz Szó*-ban közölt valamit apja tanítói múltjáról, akit én 80-82 táján még megtaláltam Somlyón; gyanítom, azóta ő is az árnyékvilágba költözött. Az ő szavai szerint Kós azt mondta: *azt hittem, szebben is meg tudjátok építeni.*... és arra is kitért, hogy rendszeres csipkelődés folyt a protestáns mérnök úr és katolikus megrendelői, szállásadói közt.

Maga a KALOT szervezése is rendkívül izgalmasan indult, elsősorban a székely hagyományra építettek, tudjanak a legények faragni, gazdálkodni. Le is zajlottak a tárgyalások, a mintagazdasághoz Svájc-ból hozattak volna teheneket, el is indult a megbízott, de Pesten telefonüzenet várta, hogy ne folytassa útját; Somlyót elérte a front. Az igazgatói asztalt a két Szervátiusz faragta; a lap alatti 10 cm-es frízben a székelység története elevenedik meg, most a szeredai Mikó-várban van – ha igaz. Sose láttam; meséltek. Ennyit derítettem ki, ezt se mutathattam be a riport-alanynak, de megbízható jegyzetekre támaszkodtam, amikor cikké formáltam. A *Vigilia* küldte vissza, hogy nem kell. A kézirat megvan valahol; talán föl is frissíthető.

Mindkét írással úgy vagyok, hogy még kéne dolgoznom rajtuk, most legyintett meg először annak a szele, mi van, ha mégse jut rá idő. Mindenesetre előkotornám, aztán elküldeném Nektek, hogy legyen velük valami; ha meg tényleg befejezem ezeket, csakis az országépítőnek ajánlanám fel közlésre.

Azt is módszeresen gyűjtöttem, hogy miféle művészeti ágakban tevékenykedett Kós Károly, miket alkotott. A grafika, prózaírás, dráma nyilván megszámlálhatatlan. De van, ami megszámlálható. Például a zene és a faragás. Zenéről két dolog jutott a tudomásomra: az általa írt két vers közül az elsőnek – amolyan háziáldás-féle – tán dallamot is szerzett; az *Atila királról való ének*-et meg az indította el benne, hogy egy székely asszony dudorászott éjjeli vonatozás közben egy balladát. Faragás: Kuncz Árpád (?) emlékasztala Marosvécsre a Helikon-körbe; Ady-emléktábla Kalotaszegre (vagy a Szilágyságba?); a bonchidai kastélyba állítólag kandallót tervezett (vajon ő faragta-e?); a sakkfigurái, és Gaál Gábor síremléke...

Eléggé elragadt a hevület; remélen, nem nagyon tartotalak föl ezekkel.

Üdvözetét küldi, s további sikereket kíván munkátokhoz.

Dunaegyháza, 1997. II. 25.

András

TÉKA

A CSÁNGÓ MAGYAROKRÓL

TIZENKETTEDIK SZÁM

A TÉKA TÁNCCHÁZI TÁJÉKOZTATÓ FÜZETEK BEFEJEZETLEN TÖRTÉNETE

Véleményem szerint a jelenlegi társadalmi köztülmények – ipari fejlődés, urbanizáció, kihaló falvak, a mezőgazdaság automatizálása – nem kedveznek a népművészet továbbélésének, sőt, azt egyenesen elsovasztják. Tehát marad az egyén lehetősége, felelősségvállalása, amennyiben felismeri és vállalja a jobbító cselekvést. Csakis az egyéni kezdeményezések különböző formái szöhetik tovább a hagyományozás szakadó fonalát. Meg kell tehát menteni a népművészetet? Kinek, ha teljességére nincs jelenleg igény? A jelen elröppül, és a jövő nemzedékei még bizonytalanabbá válhatnak az értékek megítélésében, mint mi. Talán jól fog majd jönni nekik egynéhány kapaszkodó, amit számukra megőrizhetünk. Nem látok más lehetőséget, mint az egyéni értékmentést és áldozatvállalást annak érdekében, hogy egyfajta kulturális hidat alkossunk a múlt és a jövő partjai között. Tulajdonképpen nincs is más lehetőségünk, ha nemzeti arculatunk megtartása a cél.
(Részlet Molnár János: *Népművészet – de kinek?* című írásából)

1983-ban egy őrési, Vadása-tó melletti Téka táborban született meg az ötlet, hogy a több mint tízéves táncművelésnek szüksége lenne egy rendszeresen megjelenő újságra, tájékoztató füzetre. Az időpont nem volt véletlen. Alig hagyta el ifjúkorát a táncművelés, máris válságról, kifáradásáról beszéltek. A 70-es évek lelkesedése alábbhagyott, egysíkúvá, rutinná szürkült a mozgalom. Ahogy ezt az akkori táborban és a Téka táncművelésben megfogalmazták, „az együttesnek és az őket körülvevő közösségnek olyan egyesületi jellegű autonómiára és olyan OTTHON-ra van szüksége, ahol lehetőség nyílna az értelmiségi háttér újraszerveződésére, a közösséggel való szerves kapcsolatra, a népművészet egyes ágainak kölcsönhatására, sőt a népművészet és a modern művészet kölcsönhatására a képzőművészettől a színház és táncművészeteken át a zenéig”.

Akkor még naivan azt gondoltuk, hogy e programban olyan belső erő van, hogy mindez önerőből, esetleg minimális intézményi, állami támogatással megvalósítható. Visszatekintve az azóta eltelt időszakra, kimondhatjuk, hogy az OTTHON felépítése azóta sem fejeződött be – mert külső okok miatt nem fejeződhetett be –, de a legtöbbet ehhez a Téka együttes környezetében megvalósultak, a táncművelés és kapcsolódó műsorai, a nyári táborok és az újság adták, ezért a táncművelésben betöltött munkásságért kapott Életmű díjat az együttes.

A 80-as években, a 90-es évek elején az Almássy téri Szabadidőközpont Téka táncművelése volt a legnépszerűbb az országban. A hagyományos táncművelés mellett alkalmanként öt-hatszáz résztvevője volt a magyar népi ünnepkörhöz kötődő rendezvényeknek, Nagy László emlékestjének, Domokos Pál Péter, Kallós Zoltán, Kiszely István, vagy a meghívott vendégzenészek előadásainak, melyeket a megújult Téka újság szerkesztősége szervezett.

Nagykálló melletti Harangodi tó partján több ezren vettek részt az évek során a népzenei és kézműves táborokban. Itt, Nagykállón – ha csak nyaranként is – sikerült az OTTHON-teremtés. A helyi önkormányzat és a Téka együttes közössége egymásra talált, közös erővel építették meg Ekler Dezső tervei alapján a szatmári tájba illő és a közösségi igényeket jól kiszolgáló faszerkezetű táncszínt, a kétszáz személyes ebédlőt és a többi épületet.

A Téka együttes volt az egyetlen az országban, amelyik ebben az időszakban a táncművelés eszméjéhez köthető, a pályázati pénzek függvényében több-kevesebb rendszerességgel megjelenő újságot tudott megjelentetni. 1984-ben az együttes tagjai, Beszprémi Kata, Szász János és társai köré szerveződött szerkesztőség a bemutatkozó számban így fogalmazta meg az induló lap programját: „úgy gondoljuk, hogy a táncművelés csak akkor lehet élő, ha nem korlátozódik kizárólag a néptáncra, népzenevel és népdallal való megismerkedésre, de helyet ad egyéb értékek befogadására is. Meg lehetne találni az érintkezési pontokat a népművészetre támaszkodó, modern művészeti – alkotó tevékenységet folytató személyekkel, közösségekkel is: népi iparművészekkel, építészekkel, a népzeneből, a népművészet más ágaiból ihletet merítő, attól eszközt és formát kölcsönző alkotóművészetig. E nyitott programból már az

első – az Almássy téri Szabadidőközpont támogatásával megjelent – füzetekben is sok megvalósult. A szokásos táncművelési hírek, népzenei, kézművességgel foglalkozó írások mellett cikk jelent meg Kós Károly, Cseh Gusztáv életművéről, Bibó Istvántól a parasztpárt és a parasztkultúra kapcsolatáról (tudomásunk szerint ez volt az egyetlen Bibó írás a Kádár korszakban, amely átment a cenzurán), az Erdei András-féle velemi Tárgyformáló Stúdió munkájáról.

Néhány lapszám kiadása után a szerkesztőség egy része úgy érezte, hogy az újság eddigi formáján, profilján módosítani kell. A táncművelési közös programok tapasztalatai alapján megfogalmazódott, hogy a 18-20 éves törzsközönség felé – akik csak most kezdenek ismerkedni ezzel a kultúrával – közérthető előadásmódra van szükség, de mindezt a szakmai, tudományos színvonal legkisebb vesztesége nélkül kell közvetíteni a lehető legszélesebb táncművelési közönséghez. A maga teljes egészében kell bemutatni a magyar népműveléshez kötődő üzeneteket, a tárgyi népművészet elemeit, a vallástörténetet, a népi hiedelemvilágot, a településtörténetet, a kisebbségek demográfiai adatait, a népi jelrendszer üzeneteit, de ezen túlmenően meg kell ismertetni mindezek történelmi háttérét, az évszázadok alatt felhalmozott értékeket, ezeket az értékeket továbbgondoló kortárs művészeket, írókat, képzőművészeket, zenészeket, építészeket. Az ehhez szükséges formai és tartalmi változtatás a grafikus Molnár János gondolata volt annak felismerésével, hogy az egységes és összefüggő rendszert alkotó népi-nemzeti kultúrát és hagyományt csak úgy ismerhetjük meg a maga teljességében, ha ismerjük a részeket is. Ehhez néprajzi tájegységre osztva a történelmi Magyarországot, olyan tematikus számokat kell megjelentetni, melyek egy-egy tájegység tárgyi és szellemi kultúrájáról a lehető legátfogóbb képet adják. E program megvalósításához Bankó András, Lányi György, Molnár János és e sorok szerzője részvételével új szerkesztőség alakult.

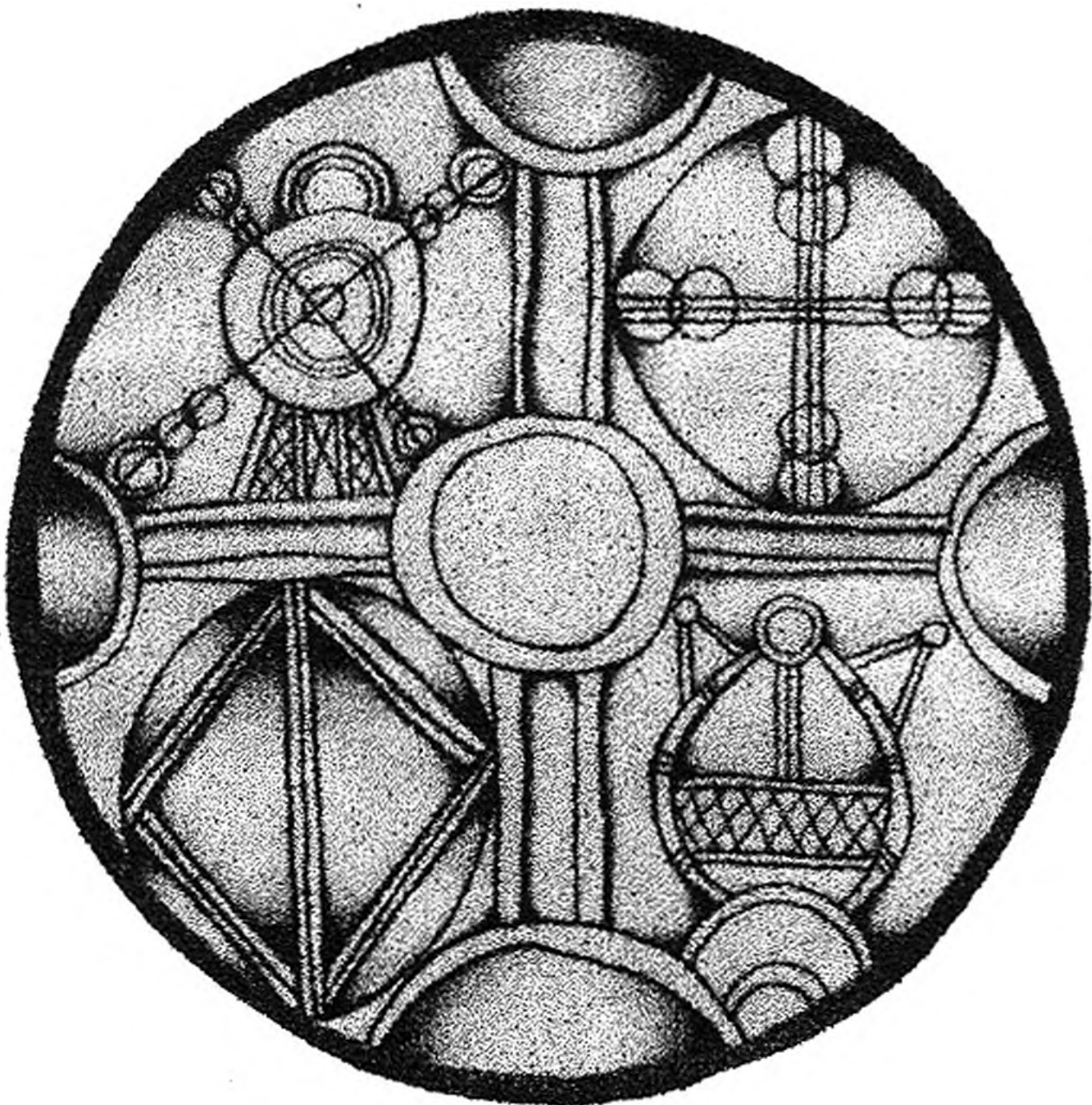
A rapszódikusan csordogáló pályázati pénzekből (Bethlen, Soros, József Attila Alapítványok, Művelődési és Köznevelési Minisztérium) egy moldvai csángó egy a történelmi Magyarországon letelepült csángókat bemutató és egy-egy kalotaszegi, felvidéki, burgenlandi, délvidéki és kárpátaljai szám jelent meg. Mivel nem volt lehetőség a táncművelés eddig legátfogóbban bemutató Nomád nemzedék II. kötetének kiadására eredeti formájában, a táncművelés húszéves évfordulójára, ezt is a Téka újság adta ki Bodor Ferenc szerkesztésében.

Amikor a körülmények lehetővé tették, a szerkesztőség rendszeresen felkereste a határon kívüli területeket, igyekezett megtalálni a legjobb szakértőket, művészeket. Gyűjtőutakon vettek részt Kallós Zoltánnal, a néprajzi, történelmi írásokat többek között Domokos Pál Péter, Halász Péter, Szabó T. Ádám, Kalotaszegről Vasas Samu, Kárpátaljáról Vári Fábián László, Balla Gyula, Felvidékről Ág Tibor, Vajdaságról Király Ernő jegyzik. Olyan magas szinten alkotó, de a köztudathoz nem került alkotókat mutatott be az újság, mint Lipcsey György szobrász Dunaszerdahelyről, a fafaragó Kudor család és Kalló Gyula fametsző Bánffyahunyadról. A Téka újság közölt először részletes néprajzi történelmi ismertetést és pontos demográfiai adatokat a burgenlandi és kárpátaljai magyarságról, átfogó

ismertetést a délvidéki és burgenlandi népzeneiről, a moldvai csángó magyarokról, mindezt úgy a szerkesztőség, mint a szerzők jogdíj nélkül végezték. Számos társművészet szerepelt lapunkban, ezek közül csak címszavakban emelném ki azokat, melyek az Országépítő olvasóit is érintik, jelezve a Téka újság nyitottságát: Szatmár településtörténete és népi építésze, Dióhéjban Burgenlandról (várak, kastélyok bemutatása), A varázsló kertje (Szabadka szecessziós építészetéről), A gerényi templom, Kós Károly arcai, A Házsongrádi temető kopjafái, A bánffyhunyadi és nádasdaráci templom ismertetése, Debreczeni László és Kalotaszeg, Egy magyar Messiásról (Hadik András írása Makovecz Imrérol), Egy régi bál dokumentumai (Kós Károly első közlésű levele). Megváltozott az újság külső megjelenése is, fotóanyaga sokat gazdagodott. A mai valóságot megörökítő fotósok, mint Móser Zoltán, a csíki Barabás Zsolt, Ádám Sándor képei mellett az újságok jellegét a Néprajzi Múzeum archív felvételei határozták meg.

A 13. lapszám megjelenésével egyelőre lezárult az újság története. Még elkezdődött a székelyföldi és a mezőségi számok szerkesztése, de a megjelenésre már nem kerülhetett sor. A pályázati lehetőségek beszűkülésével, a nyomdai költségek emelkedésével a *Téka és a tőke* versenye egyoldalú lett és nem a Téka győzött. A vesztes azonban nem csak a Téka. Azóta sem jelent meg Magyarországon hasonló, értékeinket, hagyományainkat rendszeresen megjelentető kiadvány, olyan kiadvány, mely a Kárpát medence teljeskörű nemzeti kultúráját tudta tudományos szinten és mégis közérthetően bemutatni.

Virt Dezső

Molnár János grafikusművésznek a TĒKA szerkesztőjének a közelmúltban két kiállítása volt. *Időutazás* címmel a Magyarok Házában grafikai lapjait, *Ikonok a városból* címmel a Magyar Kultúra Házában temperaképeit mutatta be.

MIZUJS?

Olvasni jó – mondta nem is tudom hirtelen, hogy ki. De mit tegyen az a jámbor, aki arra vágyik, hogy a népzenevelnéptáncal foglalkozó eseményekről, vagy általában a paraszthagyományokhoz kötődő törekvésekről megtudjon valamit? Bizonyosan csak egyet: várja a fehér hollót; az itt-ott. S meglehetősen ritkán megjelenő cikkeket...

Természetesen sokkal jobb lenne, ha eleve egy cikkarchívum megalapításáról, írhattam volna, de – sajnos ez is természetes – mecénás intézmény, anyagi fedezet, mi egymás nélkül ez elképzelhetetlen. Jómagam régóta igyekszem figyelemmel kísérni a táncszóval kapcsolatos írásokat; az eredmény mintegy negyed kilónyi újságkivágás (pénzt legfeljebb a MÉH adna értük). Azok a tapasztalatok, amelyeket régesrég cikke újraolvasása közben szerezhet az ember, még ennél is becsesebbek lehetnének. Például a táncszóval kapcsolatos írásokban eleinte csak vállveregetős élejtések láttak napvilágot, amelyek elismerték ugyan a létjogosultságát, de a lényegéből alig láttattak valamit. Pont ez a megközelítés ébresztette azt a gyanút, hogy a táncszó sem egyéb, mint mulékony *divat*; egyszerű, zene-táncos szórakozási forma, semmi több.

Ezre úgy lehetett válaszolni, hogy a hagyományörzés fontosságát kezdték hangsúlyozni a védelmezők. Előtérbe kerültek a tényleges értékek, elkezdődhetett egyfajta ismeretterjesztés. Előbb földrajzi neveket kellett megtanulni, utóbb néprajzi szakkifejezéseket. Amikor kiderült, hogy ezt a folklór-renaisszánszt nem lehet olyan egyszerűen zárójelbe tenni, akkor már közvetlenül a fiatal népzenei előadók munkáját igyekeztek bemutatni a szerzők (tudományos kutatások, gyűjtések, lejegyzések s más érdekes események történeteivel ismerkedhettek meg az olvasók); a zene élvezete és a tánc látványa mellett e törekvések művelődéstörténeti jelentőségére is fény derülhetett.

Végül el kellett jutni a lényegig; egyfelől a kisközösségek kialakításának közművelődési problémáihoz, másfelől a kisebbségi (szub?) kultúrák iránti fogékonyság szükségességéhez – csak ez még korántsem általános. (...) Ahhoz, hogy a táncszó tovább fejlődhesen, elengedhetetlen, hogy öntörvényű alakulásában egyre tudatosabb szerepet játsszanak az érdeklődők. A jelenleginél sokkal több cikkre, mélyebb elemzésekre volna szükség, miközben a műfaj művelői eleve a kritikát hiányolják. (...) Talán a most meghirdetett MIZUJS? sorozat segíthet helyretenni zavaros fogalmainkat. Ha tényleg eljött az elvi tisztázás ideje, akkor a MIZUJS? föltartóztathatatlannal beindul. Így ellenőrizhető a gondolatmenet, s ezért várja a nagyérdemű Olvasó cikkajánló leveleit s egyéb hozzászólásait, netán vitáit.

Bankó András
(TĒKA, 1986 – részletek)